نوحۂ وفات

کنور بینی کرشن صاحب رئیس سکندر آباد ضلع بلند شہر

مع دیگر قطعات تاریخی و

مسدس شہر آشوب

مصنفہ

کنور بدری کرشن صاحب وکیل عدالت ضلع دہلی متخلص بہ فروغ

سنہ ۱۸۹۸ء

بمطبع امپیریل بک ڈپو پریس دہلی بمحلہ چیلپوری باہتمام بابو گھمبیر دیال منیجنگ پروپرائٹر

مطبوع گردید

بار اول ۱۰۰۰

خواهم ز زخم خویش بدرد آشنا شدن — وز جوشش ناله دهر و فلک را بلا شدن

خواهم دگر ز آه جگر خار پا شدن — وز سر گذشتن و به فلک انتها شدن

خواهم دگر بسنگ گران جفائی چرخ — از شیشهٔ دلم بشکستن صدا شدن

خواهم دگر ز بیکسی خویش خون فشان — همراه طفل اشک براه فنا شدن

خواهم دگر ز سوز نهانی که در دل است — با شعلهٔ نهان بجگر به ملا شدن

خواهم دگر شدن سخنی از دهان زخم — وز بهر گوش جان خبر جانگزا شدن

خواهم دگر ز شعلهٔ آه و تب درون — اسباب سوختن همه پروانه را شدن

خواهم دگر ز آتش حسرت بجان و دل — خاکستر از جگر شدن و کیمیا شدن

خواهم دگر بحالت نومیدی که هست — با صد امید مرگ به پیش قضا شدن

خواهم دگر بقافلهٔ آه دمبدم — از غم فغان کشیدن و بانگ درا شدن

خواہم دگر شدن اثرے از دعا و باز
پیش دعا ز مرگ بوقت عزا شدن

خواہم دگر نشستن و برخاستن ز درد
بر دل غبار گشتن و آہ رسا شدن

خواہم دگر چو بخت کند خفتن آرزو
از حال خویش قصۂ وحشت فزا شدن

خواہم دگر سموم خزان گشتن و بباغ
گل را بخون رنگ حنا ہمنما شدن

خواہم دگر ز ضعف نہادہ بہ تکیہ سر
شاکی ز جور ہائے فلک از خدا شدن

خواہم دگر بہ پیش پدر گشتن اشکبار
گریان ز درد خویش بروز جزا شدن

کروند راجہ صاحب ازینجا سفر چہ شد
چون بوے گل شدند نہان از نظر چہ شد

از جوش گریہ چون نکنم چشم خود بخون
آتش نہ چون ز آہ بر آرم من از جنون

گردد چرا نہ بارش اخگر ز آسمان
وز سوزشش درونہ لسوزد زمانہ چون

گردد چرا نہ دامنم از ماتم کسے
پر از سرشک خونی و لخت جگر کنون

گردد چرا نہ وقت بہار و کشید مے
جامم بجائے بادۂ خوش رنگ پر ز خون

گردد چرا نہ خامہ ام از بار غم ہلال
آغاز ابجدم نشود چون ز حرف نون

گردد چرا نہ خضر من از بد نصیبیم
از چشمۂ حیات بہ ظلمات رہنمون

گردد چرا نہ خاک سیہ دہر و آسمان
از سوز شے کہ آید ازین خامہ ام برون

گردد چرا نہ ابر و ببارد فلک بہ من
گرد یتیمیم بسر بخت واژگون

گردد چرا نہ پیشکش جور آسمان
از سینہ آہ سرد و ز چشم اشک لالہ گون

گردد چرا نہ وقت نشاط من ای فلک
از غم صراحیم تہی و ساغرم نگون

گردد چرا نہ خار صفت غنچہ در نظر
پیکان نہ چون خلد بہ رگ جانم اندرون

گردد چرا نه داغ سیه مهر بر فلک
تاریک شب شبم نشود چون ز حد فزون

گردد چرا نه چرخ ز غم دل اشکبار
آئینه ام ز سنگ حوادث نشد مصون

گردد چرا نه حشر که گریم به هائ هائے
وز دیده اشک ریزم و دل را دهم سکون

گردد چرا نه باغ جهان لاله زار حیف
گردد چرا نه حال دل زار من زبون

بینی که رشک شد ز جهان آه چون کنم
تیر غمم خلید بجان آه چون کنم

افسوس کز وفات کسے چشم تر کنم
دامان خود چرا ز همه لعل و گهر کنم

افسوس کز فلک چو کنم شکوه جفا
غم بر غمم فزاید و من ناله سر کنم

افسوس گر ز حال دلم پرسدم کسے
از چشم خود نثار وش خون جگر کنم

افسوس کز جنون غم ماتم پدر
از خویشتن بر آیم و از خود سفر کنم

افسوس آفتاب جهان شد نهان و من
از درد سوے چرخ بحسرت نظر کنم

افسوس چون ز بخت ندارم شکایتے
این شکوه ها چرا ز قضا و قدر کنم

افسوس از جهان پدرم بست رخت من
با درد و رنج سازم و با غم بسر کنم

افسوس گریه ام ندهد فرصت سخن
از آتش نهان بفلک چون خبر کنم

افسوس از جفا که چو گریم بحال دل
سیلاب خون روان ز قدم تا کمر کنم

افسوس یاس و حسرتم آید نظر چه شد
چون چشم خویش واسوے بام و در کنم

افسوس آمدند بجان اہل دل ز درد
از ناله هاے من که ز شب تا سحر کنم

افسوس مرگ خنده زند بر غم من چو من
فریاد و درد خود ز مسیح و خضر کنم

افسوس جانم از فلک آرد دوائے دل
من جستجوے داد ز بیداد گر کنم

افسوس شور دل ز قیامت خبر دهد   پیدا ز اشک و آه جگر شعله بر کشم
افسوس از اجل که دم عیش غنچه وار   در خون نشسته ماتم مرگ پدر کنم

بر حالتم فلک نه چرا دیده تر کند
رفت آن پدر که رحم بحال پسر کند

رفت آن زمان که بود مرا مهربان زمان   یاد آیدم فروغ چه شد های آن زمان
رفت آن زمان که درد بدرمان شد آشنا   ذکر از علاج دل چه کند هر زبان زبان
رفت آن زمان که بود بباغ جهان بهار   اکنون کند فغان ز جفای خزان زبان
رفت آن زمان که بود مرا غمگسار دهر   آرد کنون هزار غم از آسمان زبان
رفت آن زمان که بود دلم قابل جفا   چون بار غم دهد بمن ناتوان زبان
رفت آن زمان که بود غزل خوانیم نصیب   میگردد از هزار زبان نوحه خوان زبان
رفت آن زمان که درد جگر داشتم نهان   اکنون ز غم فغان کند الامان زبان
رفت آن زمان که داشت بمن سایه هما   اکنون چه شد که میبردم استخوان زبان
رفت آن زمان که داشت دل ما سر علاج   ما را عبث مسیح کند رایگان زبان
رفت آن زمان که داشت سوی گل نظر کنون   دارد هزار دیده خود خونچکان زبان
رفت آن زمان که قصه خود مختصر کنند   یک لفظ درد میکنم داستان زبان
رفت آن زمان که ساغر می میزدم چه شد   کز صد خمار میکندم سرگران زبان
رفت آن زمان که جور کشیدم من از فلک   حالا ز ناله‌های من آید بجان زبان
رفت آن زمان که زخم کند مرهم آرزو   تا سوز سینه میشودم تر زبان زبان
رفت آن زمان که گوش بر آواز نغمه بود   باز آن زمان رسید که سازد فغان زبان

پرسی چہ سرگزشت کہ خارم زسر گزشت
تیرے کہ بود در کف چرخ از جگر گزشت

اے اشک آہ من چہ ستم ہاست اینچنین
صحرا ز بحر و بحر ز صحرا ست اینچنین

اے دیدہ ام چہ شد کہ تو رسوا ست اینچنین
دامن چنان تر است بخون آستین چنین

اے خون دل ز گرمی آہ جگر بر آ ئے
پیشم چہ ذکر ساغر و میناست اینچنین

اے آفتاب چون شب تاریک تیرہ شو
بنگر بسوئے مہ کہ زغم کاست اینچنین

اے گل چو لالہ داغ شو از غم کہ شد نصیب
بر گریہ ام چہ خندہ بیجاست اینچنین

اے تیرگیٔ بخت بہ شبہائے تار ساز
بر بیکسی خویش چہ غوغاست اینچنین

اے داغ دل بگرد جہان لالہ زار شو
کاین چشم خونفشان بتماشاست اینچنین

اے آہ من شدی ز چہ آتش فشان چنان
اے شعلہ ام بدل ز چہ برخاست اینچنین

اے دل چہ شد کہ وقت تمنائی مرگ خویش
گوید قضا کہ مرگ تمناست اینچنین

اے سوز دل بہ چرخ چہ بیداری آرزو
این درد بخت و فکر مداواست اینچنین

اے نوک خار رو چہ بہ صحرا نہادہ
سویم بہ بین کہ آبلہ در پاست اینچنین

اے غم ترا بجان چہ محبت شد آنچنان
گویش ترا بہ تن چہ مداراست اینچنین

اے اشک ذکر گوہر و دریا زمن مکن
از دیدہ ام بپرس کہ دریاست اینچنین

اے نوبہار آنچہ با و بود کردہ
پس با خزان چہ چشمک وایماست اینچنین

اے گریہ رفت جانم و از دل نکردم آہ
دل گویدم کہ جان شکیباست اینچنین

زاہد از ین بمن چہ فلک ابتری کند
من بیسروم ز دہر و پدر رہبری کند

آنمهربان گذشت و مرا در الم گذاشت
تنها قدم بسوے رہ باغ ارم گذاشت

بینی کرشن آنکہ چو بودش کنور لقب
رفت از جہان و این ہمہ جاہ و حشم گذاشت

رفت آن شہ جہان و ندانم کہ این چہ کرد
زین نوحہ آتشے بزبان قلم گذاشت

رفت آن پدر ز دھر و بسوے پسر ندید
گریان چو طفل اشک باین چشم نم گذاشت

آن مہربان گذشت و من از چشم خونفشان
کار من نجیف بہ بخت دژم گذاشت

کرد او سفر بجنت و من چون کنم نہان
در وے کہ آن مسافر راہ عدم گذاشت

او شد سوے جنان و ز بار گران غم
پشت دو تاے من چو فلک پر ز خم گذاشت

رفت آن بسوئے جنت و ما را خبر نکرد
شد آن چنان نہان کہ نہ نقش از قدم گذاشت

ہمدم شد از جہان و جفائے فلک مپرس
کز بہر من جہان قدحہا چو زہر سم گذاشت

تنہائیم نظر کن و بے رحمیش نگر
تنہا شد از جہان و ز ہمراہیم گذاشت

ای واے رفتہ و سپردی الم بہ من
اے دیدہ ام ترا بچہ کار اہم گذاشت

رفت آن سخن شناس و پے گرمی سخن
آتش بنوک خامہ خونین رقم گذاشت

وقت پگاہ رفتی و بخت شد ز من
تاریکی از شبم برخ صبحدم گذاشت

بینی کرشن رفتہ چہ در ماہ جنوری
آن روز ہشتمی بمن آفت چہ کم گذاشت

۱۸۸۴ء
سال وفات اوست ز دہر آہ رخت بست
۱۸۸۴ء
تاریخ ثانیش بدل او سوز غم گذاشت

سمت ۱۹۴۰
پرسد ز من فلک چو دگر سال ہندیش
من گویمش کہ باز ستم بر ستم گذاشت

تا کے ز فرط درد جگر نالہ بر زنم
دستے کہ داشتم بدل اکنون بسر زنم

آبے کہ بود بر رخ گل از صفا نماند
اے نوبہار رونق باد صبا نماند

از ضعف چون ذریعهٔ آه رسا نماند — امید داد خویش بروز جزا نماند

رفت آن سند زبان ور بود از دلم شکیب — آن مونس غم من در د آشنا نماند

پیشم تنی ز مهر و وفائے فلک چه حرف — از دهر مهر رفت و فلک را وفا نماند

اشک آنچه کرد کرد و گریه چه بعض نوح — اکنون ز دیده هیچ مرا التجا نماند

دست دعا بسوے فلک چون کنم دراز — حاجت بمهر و امید شد و بمدعا نماند

از بار کوه درد خمید و شکسته شد — آن آفتے که بود به پشت دوتا بماند

هر استخوانم از تب غم کار خویش ختت — هیچ احتیاج جستن نازها نماند

نبض من حزین ز طپیدن سکون نمود — در و سر علاج طبیب و دوا نماند

خون دلم ز نشتر غم از جگر چکید — جان را دگر تلاش غم جانگزا نماند

آهے کشیدم و سوئے راه فنا شدم — حاجت بدستیاری پا از عصا نماند

در پاے من خلید چو تیر از سرم گذشت — آن شکوه ها که داشتم از خار پا نماند

زخم جگر بخنده بر آورد کام دل — احسان جوشش گریهٔ وقت عزا نماند

سوز نهان کجاست که آرد اجل بسر — جان را عنان مرگ بدست قضا نماند

مطلب چه از جهان که وفا از جهان گذشت — حاصل چه از دعا که اثر در دعا نماند

تیر جفا بزخم جگر تا کجا نه رفت — دست ستم دراز بمن تا کجا نماند

رفت آن سپهر و حالت دیر آشنم نگر

یکره فلک بیاد پریشانیم نگر

رفتی و اے پدر بمن این غم گذاشتی — گریم نه چون مرا بچه ماتم گذاشتی

هیچ استم که بمقدم تو قادم زنم — تنها شدی و راحت همدم گذاشتی

[illegible]

پرسی از من این ستم که بیاد دست چرخ
مینوشتم آن سمی که بجا مم گزاشتی

هنگام نزع چشم لبویم نه کرده باز
گریان مرا به دیده پرنم گزاشتی

بر عیش ما سی و مهر نه تنها تو پا زدی
حیف است فکر بیکسیم هم گزاشتی

از غم چرا نه چاک کنم جامهٔ شکیب
می جستم از تو صبر و لی کم گزاشتی

لطف از تو یاد کردم و مردم من از عزا
شوال من چرا به محرم گزاشتی

گریند بر جنازه ات اهل جهان و من
خون ریزم از غمی که بعالم گزاشتی

نعش تو سوختم بلب گنگ گریه گفت
کز آه شعله ایست که بریم گزاشتی

کو آن زمان که مضطرب از درد من شدی
حالا بزخم دل تو نه مرهم گزاشتی

یا جام می ز دست تو نوشیدم از سرور
یا بهر من قدح تو پر از سم گزاشتی

من در غم تو خاک بسر سر بخاک غم
یاد از من حزین تو بیکدم گزاشتی

از اشک و آه خویش چو معجز نما شدم
کارم غرض بعیسی مریم گزاشتی

خون ریزم از غمی که بدامان گل ز غم
گوهر ز اشک دیده شبنم گزاشتی

خاک از تو هم نماند بجز یاد نام نیک
بر لوح و هر نقش چه محکم گزاشتی

وقتیکه در خیال تو من در سخن شدم
آه از جگر کشیدم و از خویشتن شدم

رفتی تو از جهان پدر آیا چه کرده
نگذاشتی بمن نظر آیا چه کرده

بر جستی تو یاد به من هر دم آیدم
از مهر کرده گذر آیا چه کرده

آن روز روشنم شب تاریک شد چه شد
زینجا گزر دم سحر آیا چه کرده

می پرسم از تو حالت درد ای پدر چرا
کردی ز من تو گوش کر آیا چه کرده

آن دردمندی من و غم خواریم کجاست — وان مہر و لطف بیشتر آیا چہ کردہ

کو آن زمان کہ بود سر من بزانوت — برزانوم تُرا است سر آیا چہ کردہ

ورنالہ رام نماند چنان سوز غم چہ شد — ور آہ من نماند اثر آیا چہ کردہ

خود رفتہ ز دہر دلبویم نہ دیدہ — تنہا نمودہ سفر آیا چہ کردہ

آمادہ گشتہ نہ برائے سفر مگر — بستی بخون من کمر آیا چہ کردہ

جز صبر من ز دہر تو آخر چہ بردہ — جز زخم درد در جگر آیا چہ کردہ

من نالہ میزنم پدر آیا چہ خفتہ — غافل شدی تو از پسر آیا چہ کردہ

پرسم من از کس این خبر آخر چگونہ — گشتی ز من تو بیخبر آیا چہ کردہ

جوش آیدم بدل چہ ستمہا نمودہ — خون آیدم بچشم تر آیا چہ کردہ

بکشادہ مرا رگِ خون جگر ز چشم — اے آب نوک نیشتر آیا چہ کردہ

اے آہ من بہم ہیبت چون روم ز دہر — آتش زدی بر ہگذر آیا چہ کردہ

خون مے چکد بدہر کہ از دہر مے رود — اے دست چرخ فتنہ گر آیا چہ کردہ

آن شمع انجمن چہ ازین انجمن گزشت
لطف سخن نماند کہ جان سخن گزشت

آگہ دمے ز رسم عزا میتوان شدن — نالان بحسرت دل ما میتوان شدن

از غم براہ کرب و بلا میتوان شدن — وز بند ہائے زیست رہا میتوان شدن

اے بیکسی کجاست کہ ما را زمانہ گفت — کز غمگسار خویش جدا میتوان شدن

اے چرخ فتنہ ساز بمن تا بکے جفا — واقف نہ تیر آہ رسا میتوان شدن

اے استخوان من پئے غم شو آشنا — دیگر چہ در تلاش ہما میتوان شدن

لفظ منم عنوان التفات برائے میتوان شدن — جملہ ... میتوان شدن

فریاد و درد و غم سخن را چون توان نمود
با جان ریش پیش قضا میتوان شدن

از گردش سپهر ستم ناتوان کشید
از انقلاب دهر کجا میتوان شدن

نازان بسوے میکده ها رفتنم کجاست
نالان کنون بمیکده ها میتوان شدن

پرسند اهل شهر که کو شد ز دهر آه
خاموش از جواب چرا میتوان شدن

رفت آن پدر ز ناله بخاموشی است چون
مشغول کار خویش ولا میتوان شدن

آن خنده ها کجاست درین انجمن چه شد
پرسان ز حال محفل ما میتوان شدن

هر گل بجون نشسته ز ماتم چه شد بدهر
گریان بحال زار صبا میتوان شدن

زنجیر اشک سلسله پاست ای طبیب
تا کے بجستجوے دوا میتوان شدن

شد ختم آن مریض و همے گویدم طبیب
امیدوار دست شفا میتوان شدن

ساغر بدست و اشک بچشم آه بر لبم
هم شیشه دل از تو صدا میتوان شدن

حاجت که داشتیم بمرد آخراے فروغ
محتاج چون بدست دعا میتوان شدن

بر مردن کسے نه کند چشم تر کسے
گرید بمرگ آرزوے خویش هر کسے

کارم فتاده است مرا با گریستن
از چشم خون فشاندن و دریا گریستن

این بزم عیش و خواهش مینا گریستن
مے آیدم بحالت صهبا گریستن

او رفت از جهان و نصیبم شد از فلک
هر دم ز درد ناله زدن یا گریستن

آن مهربان چو قطع محبت ز دهر ساخت
الفت کند زمانه چو من با گریستن

این درد لا دوا و مداواے او کند
زیبد مرا به عقل مسیحا گریستن

از سینه آه شور و ز دل صد هزار داغ
از دیده اشک خونین و از ما گریستن

من بیگریزم از صحبت یاران که خوش بود
تنها فغان کشیدن و تنها گریستن

آه ای کشیم و همره نعش تو میرویم
باید دمی به بیکسی ما گریستن

از تو ز دهر رفتن و صد غم گذاشتن
وز من بدرد خویش بصحرا گریستن

از تو هزار خامشی و از من حزین
هر لحظه خون فشاندن و هر جا گریستن

در حشر داد گر به ملایک نه چون دهند
آه من و بعرش معلا گریستن

از داد گستری فلک صد هزار داد
بخشد بزخم خنده و مارا گریستن

محشر دمی بهوش که آغاز میکنم
با صد هزار شورش و غوغا گریستن

از من مپرس حال تمنای گریه ام
آید مرا بعرض تمنا گریستن

از ناله های حسرت روز و شبم چه کرد
در روز لب گزیدن و شبها گریستن

تا کی به نعش سوخته استخوان نمود
تا کی بدرد از همه اعضا گریستن

تا کی ز زخم سینه بصحرا نمودن آه
تا کی فروغ بر لب دریا گریستن

تا کی بکج ادائی چرخ اینچنین غرا
باید به بی ثباتی دنیا گریستن

گر شمع گل شود چمن انجمن مباد
بلبل چو شد ز دهر نشاط چمن مباد

آتش زند شب غم مرگش بجان من
سوزد چو هما شرر استخوان من

جان دادم از غم و ز دلم آمد این ندا
کاکس نبود زدرد نهان من

بیچ فلک بهم زنم و گریم آنچنان
کز گریه های من نبرد کس گمان من

بلبل زباغ رفته و گل جامه پاره دید
ای ناله خامش اند چرا همدمان من

گویم دمی که این قدح من تهی ز چیست
خون زیر دم ز چشم رگ خونفشان من

امید ها که داشتم آخر فنا شدند
زین پس من و تلاش غم جاودان من

محشر بپا نموده ام از نالهای خویش
شور قیامت است تو گوئی فغان من

عزلت گزین شوم ز جهان اینچنان که کس
عنقا صفت بدهر نیابد نشان من

زینجا چه ذکر لطف که شد لطف زندگی
زین پس چه ذکر مهر که شد مهربان من

رنگ رخ گل از چمن دهر چون پرید
باد خزان وزید چه در گلستان من

چشم که بنگرد ز دل این زخمهاے تر
گوشی که بشنود ز من این داستان من

اے درد تا کجا خبر از حالت جگر
اے چرخ تا بکے سخن از امتحان من

گر شد هزار درد و مصیبت بجان و دل
بنگر هزار حسرت و حرمان ازان من

خاموش اے فروغ مکن نوحه کز عزا
دیگر نیایدم سخنے بر زبان من

هوشم گذشت از سر و جانم بتن نماند
ای وای چون زیم هوس زیستن نماند

قطعات تواریخ

قطعه تاریخ پیدایش کنور گرور کرشن برادر مصنف

اے که گرور کرشن پیدا شد
شد مسرت مرا بجان پیدا

سمت از بهر سال گفت فروغ
وه چه شد فخر خاندان پیدا

سمت ۱۹۲۶

قطعه تاریخ پیدایش بدری کرشن فروغ

سمت ز ولادتم چه پرسی
گویم من اگر کنی ورا یاد

این مصرع همین بود ز تاریخ
یارب بدری کرشن خوش باد

سمت ۱۹۱۲

ایضاً

چون سن میلاد ما وپیش ما مذکور شد　　بہر سالش غور کردیم و فرو بردیم سر
گفت ہاتف سال ہجری از دو الفاظ فروغ　　گشت بہجت ہا یکے و خرمی ہا شد دگر (۱۲۷۲ ہجری)

ایضاً

گفت گوروزے زمیلاد فروغ　　پیش مرد نکتہ دان پیدا شدہ
سال ہندی من چو پرسیدم ازو　　گفت فخر خاندان پیدا شدہ (۱۹۱۲)

قطعہ تاریخ تولد فرزند سجانہ بجناب صاحب شادی لعل صاحب

چہ شادی لعل فرزند سعادتمند داور داد　　بیا ساقی کہ مارا بار ور نخل تمنا شد
ششم ماہ است و پنجم روز کاین وقت سعید آمد　　فروغ از بہر تاریخش شش و پنج ارچہ پیدا شد
سروش غیب چون پرسید از سن سال میلادش　　بدو گفتم درخشان نیر اقبال وہمان (۱۸۹۳ع)

ایضاً بزبان اردو

مبارک ہو بھائی شادی لعل صاحب　　جو دل مین تھا بر آیا مدعا وہ
تمھین فرزند خالق نے دیا ہے　　نہ کیون سخت جگر ہو آپ کا وہ
فروغ اب سال ہندی کیون نہ لکھے　　چراغ خاندان پیدا ہوا وہ (۱۹۵۰ سمت)

قطعہ تاریخ پیدایش فرزند سجانہ فروغ

فرزند اب دیا یہ خدا نے فروغ کو　　کیا کی ہے واہ واہ زمانہ نے دلکشی
منقوط حرف مین لپسر آرزو ہے سال　　بدری کرشن آج مبارک ہو یہ خوشی (۱۲۸۸ ہجری)

قطعہ تاریخ مرمت جامع مسجد سکندر آباد

شد این مسجد درست اکنون بانیخوبی و سطوبی　　چہ مسجد مسجد اقصے چہ معبد معبد زیبا

چه پرسی سن تاریخ در هر حرف منقوطش — فروغ این گفت زین سعید خوش شد زیب عالم (۱۲۸۸ ہجری)

قطعہ تاریخ سوانح عمری راجہ گوپال کرشن

مرتب کردہ این نسخہ نادر تو اے رنگین — خوشا کہ خوانندش ہوش از دل حاسدان شد گم

دل شاد از برائے سال طبعش جستم و گفتم — یکے شادی دوم عشرت سوم عیش و طرب چارم (۱۸۸۶)

قطعات تواریخ تیاری چاہ شادی لعل موضع ...

چاہ بنوایا کہ سے شادی لعل — یہ کنواں سب سے بہتر آج بنا

لکھا بدری کرشن نے سمت — چشمہ حوض کوثر آج بنا (سمت ۱۹۴۵)

ایضاً

چاہ تو آپ نے طیار کیا شادی لعل — چشمہ خضر ہے یا یہ چہ شیرین ہے

مجھکو تاریخ کے لکھنے مین یہ تھا فکر فروغ — کہ کسی حور کا چاہ ذقن سیمین ہے

روح فرہاد نے دی قبر سے اوٹھکر یہ ندا — چاہ شیرین نہین چاہ زنخ شیرین ہے (سمت ۱۹۴۵)

ایضاً بابت چاہ دوم موضع مذکور

سن تعمیر چاہ شادی لال — از تو بدری کرشن سے جویم

سال ہندی اگر تو مے پرسی — چشمہ آب خضر مے گویم (سمت ۱۹۵۱)

ایضاً

چاہ تو تعمیر شادی لعل کرد — ده چه آلش بہتر از آب گہر

سال ہندی خواست چون بدری کرشن — گفت ہاتف چشمہ آب خضر (سمت ۱۹۵۱)

دیگر بابت چاہ اول الذکر

چاہ تعمیر کرد شادی لعل — نوش برفاب و بین کرشمہ خضر

گفت بدری کرشن تاریخش	آب آمد برون ز چشمهٔ خضر (سنه ۱۹۳۵)

قطعه تاریخ تعمیر قیصر گنج سکندرآباد

از هر مصرعه سال عیسوی برمے آید

1895	شده تعمیر گنج و اهتمامش	مکانے ختم شد اول بنامش	1895
1895	چه تعمیرے که کرد از خاطر من	کنور کرپا کرشن ایدل تمامش	1895
1895	همایون فروے گردد کرشن است	که آن تعمیر شد از اهتمامش	1895
1895	چه مے بینیم تعمیر خوش اسلوب	و مے بینیم اول انتظامش	1895
1895	چه سالش حرز دل بدری کرشن است	گلستانیست قیصر گنج نامش	1895

قطعه تاریخ کتاب مجربات بدری کرشن در علم فوٹوگرافی

نوشته شد چو کنون رمز هائے نقاشی	غرور مانی و بهزاد شد ازو زایل
باختتام رسیده است نسخهٔ مرغوب	چرا ز دیدنش ایدل تو میشوی غافل
بغور سر چو فرو بردم از پئے تاریخ	سروش غیب بگفتار شد بمن مایل
که اے فروغ چه غور است و فکر چیست ترا	به پیش تو نبود شعر و شاعری مشکل
دلم شنید و مرا هوشیار گردانید	که در تفکر بیجا چه مے شود حاصل
خیال سست هندی گرفتم و گفتم	(سنه ۱۹۴۱) مجربات ز بدری کرشن هست ایدل

رباعی

تاریخ تیاری کتاب سوانح عمری راجه گوپال کرشن

این نسخهٔ خوش بیان چو من بشگفتم	بهر سالش دُرِ معانی سفتم
دریافت دل از فروغ سالِ تاریخ ۱۲۹۴	منشی کرپا کرشن صاحب گفتم ۱۲۹۴

قطعهٔ تاریخ وفات راجه گوپال کرشن صاحب مصنف چند

چو راجه صاحب ازین دهر کوچ فرمودند — نمانده هیچ ز مهر و وفا نشان افسوس
زیاد نام که گوپال و هم کرشن آمد — فروغ خامه ام اکنون کند فغان افسوس
ز نقطه دار حروف است عیسوی تاریخ — خدا شناس بجنت شد از جهان افسوس
سنه ۱۸۴۵ء

قطعهٔ تاریخ وفات کنور هری کرشن صاحب خلف راجه صاحب موصوف

رفته شد هنروران سوی جنان ازین جهان — جان من و هزار رنج سینه و بی شمار درد
ذکر شد از کمال او گفت فروغ سال او — شد چه کنور هری کرشن داد بدل هزار درد
سنه ۱۸۳۱ء

ایضاً

اِم پاکست هری جزو دگر هست کرشن — کو ز دنیا شد و بگذاشت بجز رنج و الم
عیسوی سال بگفتم ز حروف منقوط — شد چه افسوس بمغرب مه تابان کرم
سنه ۱۸۳۹ء

قطعهٔ تاریخ وفات کنور مادهو کرشن صاحب پور دوم راجه صاحب موصوف

هنرپروری رفت از جهان و حشر شد برپا — فروغ از بهر او گرید و در جنت مکان خالی
حروف نقطه دار از عیسوی سالش خبر دادند — کنور مادهو کرشن از دهر رفت و شد جهان خالی
سنه ۱۸..ء

قطعهٔ تاریخ وفات کنور جواهر کرشن پور سوم راجه صاحب موصوف

رفتند ازین جا جواهر کرشن — بگیتی در آمد حیفا رنج و غم
و بستم دل از بهر سال وفات — ز عیسی فروغ این ندا آمدم
ز رفتنش بی سر و پا شدند — تواضع-هنر-صدق و فضل و کرم
دگر بار جستم ز هجری نشان — فلک آه زد و سر و گفت از الم
که افسوس بی پا و سر می شوند — سخاوت-حیا-علم و اخلاق-هم
سنه ۱۸۶۰ء — ۱۲۷۸ھ

قطعہ تاریخ وفات کنور دیال کرشن خلف کنور جواہر کرشن صاحب

کنور دیال کرشن از جہاں چو بگزشتند — فروغ جان و دلم در الم گرفتار اند

چو سال عیسوی از چار لفظ مے پرسی — غم و مصیبت و رنج و بلا ہمیں چار اند

۱۸۶۸ء

قطعہ تاریخ وفات کنور لال کرشن صاحب خلف کنور جواہر کرشن صاحب

تاریخ وفات کنور کیول کرشن خلف کنور لعل کرشن کہ دہ یوم بعد از وفات پدر خود ساغر مرگ چشید

اول پدر شد بعد ازاں کیول کرشن از دہر رفت — باز اے فروغ اینک مرا سوز و غم دیرینہ ام

من از حروف با نقط گفتم چہ سال عیسوی — کز رفتن کیول کرشن از زخم پر شد سینہ ام

۱۸۶۷ء

قطعہ تاریخ وفات منشی ہرگوپال تفتہ سکندر آبادی

ستمبر ستم ہا بعالم گزاشت — کہ از دہر سوئے جناں تفتہ رفت

دوم روز در دہر ماتم دو چند — ز جور فلک الاماں تفتہ رفت

کنوں کو بہ سال جہاں مہرباں — ز اہل جہاں مہرباں تفتہ رفت

بنجوں گشتہ پر چشم افلاکیاں — جہاں ہم است درد زباں تفتہ رفت

سن عیسوی گفتم آخر فروغ — چہ سوئے جناں زیں جہاں تفتہ رفت

۱۸۷۹ء

قطعہ تاریخ وفات مُنّی بائی طوائف دہلی بفرمائش منشی گوری شنکر

تاریخ وفات بی مُنّی مطلوب دہلوی

سمت ۱۹۵۲

۱۸۹۵ سپہر سپہر خوبی رفتہ کجا ز دہلی — ہیہات رفتہ مُنّی لاریب حور پیکر ۱۸۹۵

۱۸۹۵ گوئی چو سال رحلت بر پا شد این قیامت — پوشیدہ سوئے جنت مطلوب فت بنگر ۱۸۹۵

قطعه تاریخ دنیا از فروغ

چو از پیدائش دنیا بپرسی | فروغ این راز سازم بر تو اظهار

کنی بر چارصد سی و دو اعداد | بنه بروے نقطه هفت اے نکوکار

همیں شد سالهائے روز برہما | بدینساں هم شب آید یار غمخوار

چو شب آید بخسپند اہل دنیا | بوقت صبح مے باشند بیدار

چو پرسی حال روز و یا شب از من | بتفصیلش ترا سازم خبردار

به منونتر شده تقسیم سالش | که تعدادش چهارده تو بشمار

بود سندهی باخر روز برہما | شمارش پانزده آمد بگفتار

گر هفتاد و یک گز رو مہایگ | شود منونتر از وے آخر کار

مہایگ را چتر یگ هم بود نام | پے آگاهیت گفتم به تکرار

چتر یگ مشتمل بر چار یگ هست | ست و تریتا و دواپر کلجگ اے یار

وے تقسیم آں هم شد مقرر | بهر یک یگ برابر شد چرن چار

تهی بر چارصد سی و دو ایدل | سه نقطه برهیں اعداد بگزار

تو بالی سالهائے کلجگ آخر | دواپر شد دو چند از وے نگهدار

تریتا گشت از کلجگ سه چندان | وے ست جگ دو چند از دواپر یار

اگر سندهی به ست جگ شد برابر | بدینساں سال دنیا شد نمودار

زنامم چارده منونتر اکنوں | گذشتم اگر ترا اے مرد هشیار

سوائم بهو دسوارو چش بہم اوتم | ازاں پس تامس و ریوت بیاد آر

گذشته چاکشولیش اے خردمند | ولیکن هست ویوسوت برفتار

१ स्वायम्भुव ॥ २ स्वारोचिष ॥ ३ औत्तमि ॥ ४ तामस ॥ ५ रैवत ॥ ६ चाक्षुष ॥

सावर्णि ॥ ९ दक्षसावर्णि ॥ १० ब्रह्मसावर्णि ॥ ११ धर्मसावर्णि ॥ १२ रुद्रपुत्र ॥ १३ [illegible] ॥ १४ [illegible] ॥

گزشت از وے چہر یگ بست و ہفتم

غرض تخت پہ ہشتم زینت دہر (۱۸۹۵)
چو سال عیسوی خواہم بگویم
چو پرسی باقی منونتر از من
چہ و پوسوت رود ساورنی آید
پس از وی ردّو بہتر و رو چیچ است
چو سندھی بگذرد بعد از وے ایدل
بعالم ہمچنیں گردش بماند

سہ یگ از بست و ہشتم ہم شد از کار
ہمیں تاریخ کلجگ گشت تیار

ہرا سے ساخت عیسے آہ بر وار (۱۸۹۵ء)
سخن گویم بتو اے نیک کردار
ازاں پس دکش و برہم و دھرم پنداد
شود بالاخر آں بھوتیک پدیدار
شب برہما نماید چرخ دوّار
جہاں را اے فروغ ایں است ہنجار

آریہ سمت ۱۹۶۰۸۵۲۹۹۵

تفصیل حساب یگہائے از روے اشعار مرقومہ بالا

ستیگ =	۱۷۲۸۰۰۰	۱۸۴۰۳۲۰۰۰۰
ترتیا =	۱۲۹۶۰۰۰	۱۱۶۶۴۰۰۰۰
دواپر =	۸۶۴۰۰۰	۳۸۸۸۰۰۰۰
کلجگ =	۴۳۲۰۰۰	۴۹۹۵
میزان چترگی	۴۳۲۰۰۰۰	۱۹۶۰۸۵۲۹۹۵
یا مہایگ	۱	
۷۱ چترگی یا	۳۰۶۷۲۰۰۰۰	
مہایگ یعنی ایک منونتر	۱	
۱۴ منونتر یا	۴۲۹۴۰۸۰۰۰۰	
۹۹۴ مہایگ		

تاریخ دنیا

چھہ منونتر گزشتہ	۱۸۴۰۳۲۰۰۰۰
ساتواں منونتر اور اسکی ۲۷ چترگی	۱۱۶۶۴۰۰۰۰
اٹھائیسوں چترگی کے تین یگ	۳۸۸۸۰۰۰
کلجگ جو گزر رہا ہے	۴۹۹۵
میزان سال پیدائش دنیا	۱۹۶۰۸۵۲۹۹۵

یعنی آریہ سمت مطابق ۱۸۹۵ء

۱۵ سندھی ۶ مہایگ ۲۵۹۲۰۰۰۰
یا ۱۵ ستیگ ۴۳۲۰۰۰۰۰ ۔ میزان کل ایک کلپ یا ۱۰۰۰ مہایگ یا ایک برہم دن ۔

رباعی در صنعتِ اظہار مافی الضمیر از فروغ

عشقِ سخن فروغ بالید

دل گفت بہ عقل خوف ہمدم چہ ہم
ان سینۂ من ز زخم صاف است ای دل

فیض حق من ز من بغم شد ہمدم
گویا آرام دل بغم میگیرم

دیگر

از نظمِ فروغ بستۂ دل

ہر مرغ سخن شناس عشق رخ گل
یک لحظ قلم گرفتہ مہرے در دل

گیرد خبرے ز عطرِ زلفِ سنبل
غل گشتہ کہ دست تو بہ دستِ بلبل

مسدس دہر آشوب کہ بموقع جلسہ سالانہ آریہ سماج دہلی بتاریخ ۳۱ مارچ ۱۸۹۵ء روز یکشنبہ جلسۂ عام میں پڑھا گیا

اہلِ دل کس لیئے دلگیر بنے بیٹھے ہیں
کیسے صیاد کے نخچیر بنے بیٹھے ہیں

کس تصور میں یہ تصویر بنے بیٹھے ہیں
کیوں جوانانِ جہاں پیر بنے بیٹھے ہیں

پوچھیئے مجھسے فروغ آپ نہ حالت انکی
آئینہ دیکھیئے پھر دیکھیئے صورت انکی

آپ کے چہرۂ انور پہ بھی ہے رنج و ملال
و سدیم ملک کی حالت پہ تو آتا نہ وال

کس تفکر نے کیا آپکے دل کو پامال
کیوں ہے یہ درد خدا کے لیئے چھوڑو خیال

حالت ملک پہ کیوں آپکو آئی رقت
ابھی کیا آگے پڑیں اسپہ ہزاروں آفت

یہ وہی ملک ہے دنیا میں تھی شہرت جسکی
یہ وہی ملک ہے مشہور تھی شوکت جسکی
یہ وہی ملک ہے سب کرتے تھے عزت جسکی
یہ وہی ملک ہے قلت میں تھی کثرت جسکی

ہائے تقدیر میں کیوں اسکے زوال آیا ہے
کیا سبب ہے کہ جو اسپر یہ وبال آیا ہے

دولت و علم کا گنجینہ یہی ملک تو تھا
باغ فردوس کا آئینہ یہی ملک تو تھا
مخزن معدن دیرینہ یہی ملک تو تھا
بام عزت کے لیے زینہ یہی ملک تو تھا

ڈوبنے کے ہوئے اس ملک کے سارے سامان
آریہ ورت کا اب نام ہوا ہندستان

اس کے ہر خار پہ گلہائے جہاں مرتے تھے
اسکے گل پر مہ و خور جان فدا کرتے تھے
اسکے باشندے ہر ایک علم میں دم بھرتے تھے
آسماں پر بھی تکلف سے قدم دھرتے تھے

خواب غفلت میں یہ کیوں آج پڑے سوتے ہیں
اوٹھکے دیکھیں تو سہی کون کھڑے روتے ہیں

تھے جو اس ملک کے مشہور شجاعت والے
غیر کے واسطے جاں دیتے تھے ہمت والے
علم و حکمت کی بدولت جو تھے دولت والے
اب کہاں اوٹھ گئے افسوس وہ قسمت والے

آج کیوں ہوگئی اس ملک کی حالت ابتر
کیوں پڑی ہائے مصیبت پہ مصیبت اسپر

اک نظر غور سے دیکھو جو تواریخ جہاں
آنکھیں کھلجائیں جو معلوم ہو راز پنہاں

تھی جو اس ملک کی دولت وہ گئی ہائے کہاں ۔۔۔ اسکی عظمت کا بجز نام نہیں ایک نشان

آہ کافی ہے پر اے چرخ ہلانے کو ترے
نام باقی ہے فقط رشک دلانے کو ترے

روئے دنیا پہ تھی مشہور یہاں کی عظمت ۔۔۔ ایک کیا سینکڑوں تھے فاضل علم و حکمت
سیکھنے آتے تھے سب لوگ یہاں علمیت ۔۔۔ لیکے جاتے تھے غرض علم و ہنر کی دولت

آج یہ ملک گرفتار جہالت کیوں ہے
اسکے باشندوں کو اب شرم و خجالت کیوں ہے

صرف و نحو و رمل و ہندسہ منطق ہیئت ۔۔۔ علم اخلاق نباتات ریاضی حکمت
علم موسیقی و جغرافیہ صنعت حرفت ۔۔۔ کون سے علم و ہنر سے نہ تھی انکو عزت

ان کی تعظیم کو خورشید جھکا کرتا تھا
منشئ چرخ قدمبوس ہوا کرتا تھا

مصر نے پہلے کیا علم یہاں سے حاصل ۔۔۔ اوس سے یونان ہوا علم و ہنر میں فاضل
اہل یونان نے یورپ کو بنایا عاقل ۔۔۔ اسپہ ہیں اہل تواریخ جہاں سب یکدل

ہائے اے چرخ ستمگار کیا کیا تو نے
خاک میں ہند کی عظمت کو ملایا تو نے

ملک کے حال پہ کرتے تھے نظر پہلے لوگ ۔۔۔ اہل افلاس کی رکھتے تھے خبر پہلے لوگ
درد پہ غیر کے مرتے تھے مگر پہلے لوگ ۔۔۔ ہائے کیوں کر گئے دنیا سے سفر پہلے لوگ

ان کی اب یاد کہاں تک نہ ستائے ہمکو
چرخ بے مہر نہ کیوں خون رلائے ہمکو

مرض جہل مرکب کے جو بیمار نہ تھے
بت پرستی سے گناہوں کی خطاوار نہ تھے
ایکے لوگوں کی طرح علم سے بیزار نہ تھے
خود غرض لوگوں کے داموں میں گرفتار نہ تھے
نسل میں اُن کے نہیں آج کہیں کچھ باقی
جوش خوں اپنے بزرگوں کا نہیں کچھ باقی

پہلے تھا سب کو زمانہ کی درستی کا خیال
اوج پر تھا غرض اس ملک کا پہلے اقبال
خدمت ملک میں قربان کیا جان و زر و مال
قوم کے واسطے کوشش بھی ہوئی اب تو وبال
رنگ پلٹا ہے زمانہ کا رہے گا کب تک
یا الہی کوئی اس غم کو سہے گا کب تک

یہاں کی زرخیزی پہ سب ناز کیا کرتے تھے
ہند کی خاک کو اکسیر کہا کرتے تھے
باغ فردوس سے تشبیہ دیا کرتے تھے
فخر سے ہند کا سب نام لیا کرتے تھے
ساری دولت ہوئی افسوس یہاں کی کافور
مفلسی اب تو ہے اس ملک کی کوسوں مشہور

نہ مروت نہ محبت نہ شجاعت باقی
نہ وہ شوکت نہ وہ دولت نہ وہ ہمت باقی
نہ وہ حالت نہ وہ صورت نہ وہ ہیبت باقی
ہے جو باقی تو فقط رشک و رقابت باقی
کیا کرے اب کوئی اے ہند یہ قسمت تیری
صبر کر کون اُٹھائے یہ مصیبت تیری

کیسے کیسے تھے جوانمرد یہاں کے مشہور
بہتری اب تو کسیکو نہیں اپنی منظور
خدمت ملک میں جاں دیتے تھے بالطف و سرور
کاہلی اپنی ہے یا اپنے مقدر کا قصور
اپنے ہاتھوں سے ہر اک شخص غرض خواہ ہے آج

جسکو دیکھو وہ مصیبت میں گرفتار ہے آج

کیوں ہوئے جاتے ہو ہر بات پہ ہم سے برہم
آپکے حال پہ ہو چشمِ فلک جب پرنم
اپنی حالت پہ ذرا غور تو کیجے اک دم
اہل دل کیوں نہ کریں بیٹھ کے باہم ماتم

آگ جلتی ہوئی جب جان کے اندر پہنچے
شعلۂ آہ نہ کیوں چرخِ نہم پر پہنچے

کچھ نہیں اہلِ زمانہ کو زمانہ کی خبر
کوئی آتا ہے نہیں اہل نظر ہمکو نظر
حال اپنوں کا ہے بیگانوں سے بھی اب بدتر
ہے غرض خود غرض افسوس ہر اک فرد بشر

او زمانے ترے کس رنگ نے پلٹا کھایا
اب تو دیکھیں گے جو کچھ تو نے ہمیں دکھلایا

کوئی پھرتا ہے لیے ہاتھ میں اپنے خنجر
باپ کو دیکھو تو ہے درپئے تخریب پسر
چیرنا چاہتا ہے اپنے برادر کا جگر
خواہش دل ہے پسر کی بھی پئے مرگ پدر

ماں بھی اب تشنۂ خون جگر دختر ہے
دختروں کو بھی غم زندگی مادر ہے

دختر رز سے ہوئی سبکو محبت افسوس
عقل بھی سب سے ہوئی طالب رخصت افسوس
پڑ گئی اہل زمانہ کو بری لت افسوس
بادہ خواری سے گئی ملک کی عزت افسوس

پھر یہ خواہش ہو کہ ہم صاحب ثروت ہو جائیں
اہل دنیا کے لیے باعث عزت ہو جائیں

پی کے مے ماہ جبینوں کی طرف جا نکلیں
گھر میں فاقہ ہو مگر آپ کے ساغر نہ رکیں
لاکھ سمجھائے کوئی ایک کسی کی نہ سنیں
راتدن آپکے اس عیش و طرب میں ہی کٹیں

وقت کی قدر نہیں آپ کو کیا کرتے ہو
عیش و عشرت پہ زمانہ کے غضب مرتے ہو

وہ زن بیوہ کہ ہر وقت جگر کا خون کھائے
چیر کر مہر کا دل چرخ کے گھر بھر کو جلائے
جسکا اک نالۂ جانکاہ فلک تک کو ہلائے
اسکی حالت پہ تمھیں خوف خدا کا بھی نہ آئے

اوسپہ یہ زعم کہ ہم بھی ہیں شجاعت والے
شرم آئے جو کہیں آپ ہوں غیرت والے

جنکے اک درد کی آواز نہ آئے لب تک
ان کی حالت پہ نہیں غور کسیکو اب تک
جنکی اک آہ جلائے فلک و کوکب تک
خواب غفلت میں پڑے آپ رہینگے کب تک

آپکی جان و جگر پر نہ پڑیں کیوں پتھر
چور ہو جائے نہ کیوں شیشۂ دل بھی یکسر

جنکے ناسور ہوں سینے میں ہزاروں غم سے
جن کو فرصت نہیں اک دم کی غم پیہم سے
زخم دل خشک نہ ہوں جنکے کسی مرہم سے
انکی جانب سے یہ غفلت ہو تمھیں اک دم سے

چیر کر ان کا جگر سامنے کھولو تو سہی
پھر ذرا اپنے کلیجہ کو ٹٹولو تو سہی

اشک سے جنکے ہو دریا کو روانی حاصل
جنکی خوراک ہوں خون جگر و پارۂ دل
بحر غم کا نہیں جنکے کہیں کوئی ساحل
حیف ہے حال سے تم انکے ہو ایسے غافل

سننے والوں کا تو ہر لحظہ جگر تک شق ہو
دیکھنے والوں کو انکی نہ خبر مطلق ہو

جنکی امیدیں ہوں بھی ہو دیں جہاں سے مفقود
حسرت و یاس ہو جنکے لیئے ہر دم موجود

جنکی ہر لحظہ نظر میں ہو قیامت کا وجود — جن کو اک صور سرافیل ہو لحن داؤد

انکو صدموں پہ ہوں صدمے تو نہیں کچھ بھی غم
پر تمھیں بزم طرب سے نہو فرصت اکدم

حالت زار پہ اُن کی نہیں کچھ رحم اصلا — عقل پر آپ کی غفلت کا پڑا ہے پردا
عیش و عشرت کا ہوا آپ کو کیسا سودا — ننگ و ناموس کے جانے کی نہیں کچھ پروا

خاک میں عزت و حرمت کو ملایا تم نے
نیکنامی کو بزرگوں کی مٹایا تم نے

ہو یتیموں کا اگر آپ کو ایک ذرہ خیال — دیدہ و دل کو ہوں پھر آپکے سو سو جنجال
چشمہ خوں سے عجب کیا کہ جو دیں اسکی مثال — اس میں سوراخ ہزاروں ہو مثال غربال

آپ کا نالہ و فریاد فلک تک کو ہلائے
خاک میں چرخ معظم کی بھی عظمت کو ملائے

جنکی الفت میں تھے سرشار پدر اور مادر — جن پہ قربان کیا کرتے تھے جان اور جگر
جنکو سینہ سے جدا کرتے نہ تھے آٹھ پہر — ہائے وہ چھوڑ کے جاتے ہیں انھیں اب کسپر

آپ کیوں اُن سے ہوئے آنکھ چرانے والے
بیکسی میں نہ پڑے کوئی کسی کے پالے

حسرت و یاس پہ کیجے نظر اُن کے اکدم — درد پر جن کے ہوئی چشم ملایک پرنم
زخم دل پہ نہ رکھیں آپ جو اُن کے مرہم — آپ کے حال پہ ہم کیوں نکریں پھر ماتم

اُن پہ اک ذرہ توجہ جو تمھاری ہو جائے
خون دل آنکھوں سے پھر آپکے جاری ہو جائے

تھا وطن کا جو کبھی جوش محبت تمکو
اب بھی دکھلاؤ اگر کچھ بھی ہے ہمت تمکو

پاس ہے آپ کو کچھ عزت و حرمت کا اگر
حالت زار پہ اپنے تو ذرا کیجیے نظر
منتظر آپ کے احسان کے سارے ہیں بشر
باندھیے حالت دنیا کی درستی پہ کمر

اپنے مضموں سے دکھاؤ گے نتیجا ہمکو
ہے فروغ آپ کی ہمت پہ بھروسا ہمکو

قطعہ ڈائمنڈ جوبلی جو بموقع جلسہ ڈائمنڈ جوبلی ٹون ہال سکندرآباد میں بتاریخ ۲۰ جون ۱۸۹۷ء مصنف نے اپنی زبان سے پڑھا

کس جشن کی دھوم یہ دنیا میں چار سُو
پھولا ہوا ہے باغ میں کیوں آج سبزہ زار
کس کے نوید بزم طرب کی ہے اندنوں
مرغان خوشنوا کی چمن میں ہے کیوں قطار
بلبل ہے نغمہ زن تو ہے قمری غزل سرا
ساقی ہے سامنے تو ہے پہلو میں گلعذار
آتا ہے کون غنچہ دہن باغ دہر میں
جسکے لیے ہے نرگس شہلا کو انتظار
کیا بات ہے جو سوسن گویا ہے بذلہ سنج
مضموں ہے آج گل بھی پئے تہنیت ہزار
بارش ہوئی ہے چرخ سے عطر و گلاب کی
باغ جہاں میں باد صبا ہے جو مشکبار

کیوں چشمِ عندلیب ہے گل سے لگی ہوئی | ہر گل سے کیوں یہ بوے محبت ہے آشکار

ہر شاخ پر ہے کیوں یہ گلوں کو شگفتگی | کیوں گلرخانِ دہر پہ جوبن کا ہے ابھار

کیوں مشتری ہے نغمہ سرا بہرِ تہنیت | کیوں زہرہ رقصِ ناز کی ہے آج خواستگار

وہ دن ہوا نصیب کہ باہم ہو اختلاط | وہ وقت آگیا کہ ہوں سب دوست ہمکنار

کس جوش پر ہے گردشِ گردوں زہے نصیب | نازاں نہ ہو نصیب پہ کیوں اپنے روزگار

کس نازنین نگار کے مقدم کی ہے خبر | جھکتا ہے سرو بھی پئے تعظیم بار بار

شمشاد سرو قد ہوا تعظیم کے لیئے | پھولوں کا زیور آتی ہے پہنے ہوئے بہار

شاہنشہ زمانہ کہ جس کی رکاب پر | گردوں صفت ہلال ہوا خم ہزار بار

وہ ملکہ معظمہ وکٹوریا ہے نام | ہے جس کی سلطنت سے زمانہ کو افتخار

جھکتا ہے اس کے قصر پہ خورشید صبح و شام | ہوتے ہیں تخت گاہ پہ پروین و مہ نثار

ہر لحظہ اس کے تاج درخشاں کو دیکھ کر | کیوں ہو شعاعِ مہرِ منور نہ تار تار

وہ تخت ہے کہ تختِ سلیمانی قدر جائے | وہ تاج ہے کہ تاج سکندر ہو شرمسار

کرتا ہے ماہ اس کے لیئے چاندنی کا فرش | جھکتا ہے اسکے سامنے خورشید زرنگار

گزرے ہیں اس کی تخت نشینی کو ساٹھ سال | اب جشن شصت سالہ کے ہیں سب امیدوار

اس دورِ سلطنت میں زمانہ نے آج تک | جز عیش و انبساط کیا کچھ نہ کاروبار

کیا خوب بہرِ تہنیت مژدۂ نشاط | کشتی میں چرخ لایا ستاروں کے بھر کے ہار

اس جشن جوبلی کو زمانہ میں دیکھ کر | خوش خوش فلک نے گوہرِ انجم کیئے نثار

یہ جشن شادیانہ مبارک ہو دہر کو | افضال ایزدی کا کرو شکر بار بار

مضموں دعا پہ کیجیے اب مختصر فروغ | توصیف اس کی ہو نہ سکے مجھ سے زینہار

سب دوست آپکے رہیں شاداں و خوش تمام
بدخواہ آپ کے ہوں ہمیشہ ذلیل و خوار

جب تک کہ مہر و ماہ سے روشن رہے جہاں
اور روشنی سے دہر و فلک ہو ویں آشکار

دہر و فلک سے رونق موسم ہو جب تلک
موسم میں جب تلک ہو غرض موسم بہار

جب تک بہاریں ہو گلوں کو شگفتگی
اور اس شگفتگی ہی سے نکہت ہو آشکار

نکہت سے جب تلک ہو زمانہ کی روح شاد
شاداں رہے ہمارے شہنشاہ نامدار

غزل

گشتہ مالا مال از لعل و گہر دامانِ ما
بہتر است از کان و دریا دیدۂ گریانِ ما

کم نہ از زلفش بود طولِ شبِ ہجرانِ ما
نان اگر آن سرو قد باشد شبے مہمانِ ما

مہرِ رخشاں گشتہ پنہاں زیرِ دامانِ کسوف
شد چو پیشِ چشمِ ما روشن مہِ تابانِ ما

نقد را بر نسیہ دادن کارِ دانشمند نیست
خوش بود از باغِ جنت گوشۂ زندانِ ما

ناصح و امید باو او دوران دربغل
میکند ہشیک زلفی بر نفع اش نقصانِ ما

تا جہان در مخزنِ خود جزو ی از عنصر نداشت
بود ازشک آہ و خاکِ سینۂ سوزانِ ما

بیوضو در میکدہ رفتند و شغلِ بادہ کرد
زاہدان را نیست قدرِ خوبیِ ایمانِ ما

تا شدہ تلمیذِ غالب اوستادِ ما فروغ
فخر دیوان قصائدش مطلعِ دیوانِ ما

تمام شد

غلطنامہ

صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۱۲	۹	کرد	ذکر

لے کنایہ از میرزا ہرگوپال صاحب تفتہ سکندرآبادی ۱۲